

HET BOEK
DER MARTELAREN

HET KINDERHOOFDJE OP DE VOORZIJDEN VAN HET
BOEK IS DOOR GERRIT 'BAAS' DEKKER GERED
BIJ DE SLOOP VAN HET KINDERHUIS.

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

HET BOEK DER MARTELAREN;
VERHALEN UIT DE MARTHA-STICHTING
KEES VISSCHEDIJK
NAJAAR 2017

EEN UITGAVE VAN KABELJAUWS, WWW.KABELJAUWS.NL

ISBN: 978-90-77747-62-9
NUR: 740 (MENS EN MAATSCHAPPIJ ALGEMEEN)
680 (GESCHIEDENIS ALGEMEEN)

© 2017. COPYRIGHT BERUST BIJ DE UITGEVER.
ALLE RECHTEN VOORBEHOUDEN. NIETS VAN DEZE
UITGAVE MAG WORDEN VERMENIGVULDIGD EN / OF
OPENBAAR GEMAAKT OP WELKE WIJZE DAN OOK, ZONDER
VOORAFGAANDE SCHRIFTELIJKE TOESTEMMING VAN DE
UITGEVER.

HET BOEK
DER MARTELAREN

VERHALEN UIT DE MARTHA-STICHTING

KEES VISSCHEDIJK

INHOUD

INLEIDING	7
COBY VAN SCHOONEVELD - DE KRUIS	23
RIET KOUDIJS - VAN RIESEN	28
PIET BRINKMAN	33
ADRIANA KOETSIER - VAN ASSENDELFT	36
PIET STOOF	42
ERICA VAN BEEK	53
RITA KRATZ - UIJLEMAN	62
LENIE HAGEN	70
PAUL HALSEMA	73
ANNIE FERNANDEZ-ROOSLOOT	79
LEEN SPAANS	84
GERRIT 'BAAS' DEKKER	91
THIES GROENHEIDE	95
LOES DE BENIS	97
ANGELINA VAN HAGEN-BEKKER	100
TJEERD ZEWUSTER	108
MARTIN GOMMEL	114
CONSTANCE VAN DER ZWAN - CORNELISSE	117
LILIAN JONGEJAN - KOUWENBERG	117
ELLY KOUWENBERG	117
TONNIE CAMMAN	130
COR GROOTE	139
LENNERT WESTMAAS	144
ALEX BOSKMA	147
GUUS VAN NOORT-RENEMAN	151
CEES BOONSTRA	153

WILL STEEN	157
GEA KEEVEN - STOUTJESDIJK	160
BEA KEIJZER	165
JOKE JANSSEN	170
HENNIE JANSSEN	170
JANNIE JANSSEN	170
EDITH VAN KALSBEEK	176
BERT HUISEN	180
LIA PEIJZEL	188
JUDY VAN DER ZANDEN	193
JOKE SIECKMEIJER	196
ARIE THEISENS	201
WIL BEUMER	205
MARIAN THEISENS	208
THEO EERENS	212
COR SCHEELE	217
HENNIE MASTE	219
COR VOETEN	224
HENK VAN DER KLEIJ	227
TON VAN VEEN	230
KITTY SMITS - VAN ES	235
KITTY KLOET - PIJPEMAN	239
INGER DOMMERHOLT	242
EERDE BOLK	244

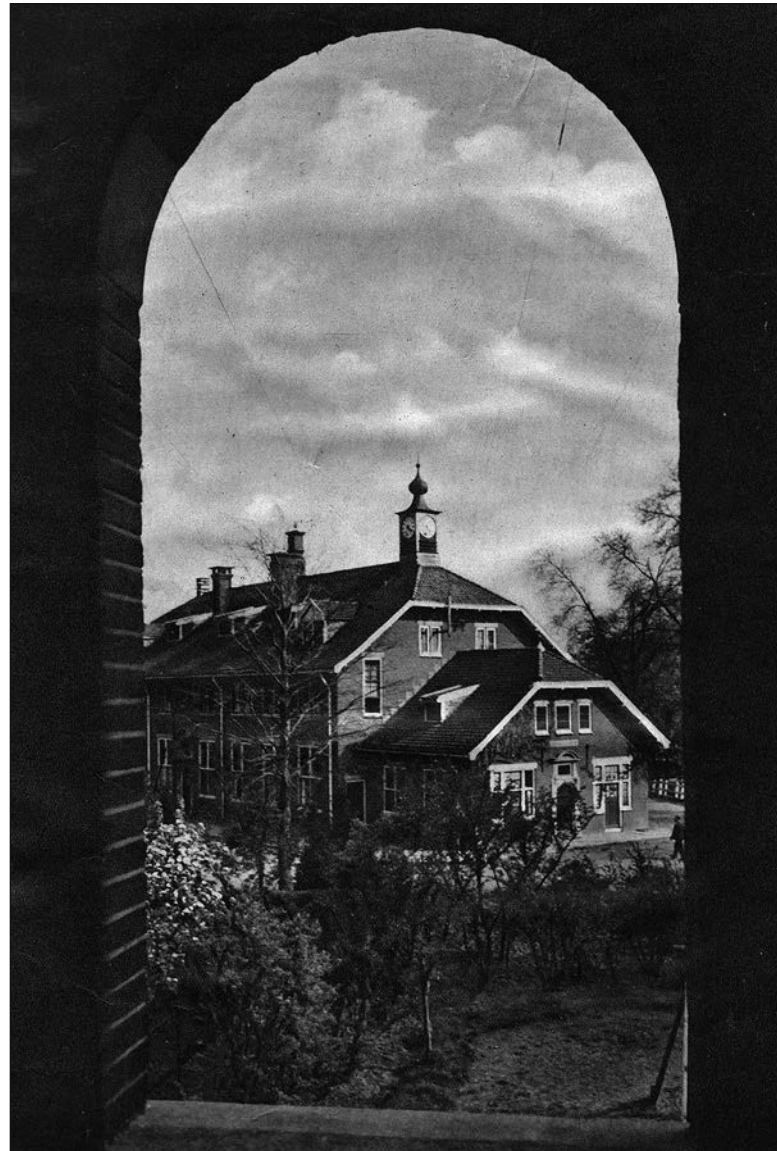
INLEIDING

'Niemand uwer zal mij tegenspreken, wanneer ik beweer dat onder de Godsgeschenken aan de mensenkinderen het ouderlijk huis een hoge plaats bekleedt. De dieren kennen het niet; zodra de jongeren hun eigen voedsel vinden kunnen, wordt door hen het nest voor immer verlaten. Maar onder ons blijft de gezinsband bestaan, zolang wij leven en menig man in de kracht van zijn leven was het dikwijls o zo goed nog eens de stoel te kunnen schuiven naast die van zijn moeder in het ouderlijk huis. Geen wonder. Want hoeveel poëzie omzweeft dat kostelijk plekske niet.'

Met deze lofzang op het gezin begon dr. Visser, president van het bestuur van de Martha-Stichting, zijn lange feestrede bij de 25e jaarvergadering in 1908. De genodigde mannen en vrouwen zullen elkaar hebben aangekeken en instemmend geknikt hebben bij zoveel mooie woorden. Als er pupillen in de zaal hadden gezeten zou het geklonken heb-

---

DOORKIJKJE NAAR DE KERK VANAF HET
EMMAHUIS.

ben als geluiden van een andere planeet. Want zo poëtisch als de spreker het voorspiegelde was de werkelijkheid buiten de bestuurskamer niet.

Cornelis Geel had in Amsterdam gezien hoe gezinnen in de verpauperde delen van de binnenstad leefden. Aanvankelijk werkte hij daar aan de bekeering van Joden tot het christendom. Maar hij werd zo getroffen door de uitzichtloze armoede en ontreddering die hij aantrof in die paar straten waar duizenden mensen hokten, dat hij al snel de bakens ging verzetten.

Tijdens de gebedsdiensten bad Geel altijd voor de armen. Een van de kerkgangers vroeg hem een keer: ‘Maar dominee, waarom bidt u altijd alleen maar voor de armen?’ Waarop Geel antwoordde: ‘Mijnheer, dat zal ik u vertellen. Ik bid alleen voor arme mensen, omdat rijke mensen hun eigen gebeden kunnen verhoren.’

In de Duivelshoek, vlakbij wat nu het Rembrandtplein is en waar bioscoop Tuschinski staat, was hij een logement begonnen als toevluchtsoord voor dieven, zakkenrollers, hoeren, orgeldraaiers, bedelaars en liedjeszangers. Hij bracht eens drie kinderen onder bij een vriend van hem in Nieuwveen, meester Smit, en dat was het begin van een organisatie die bijna honderd jaar hulp zou bieden aan kinderen tussen de nul en de achttien die tussen wal en schip terecht waren gekomen. De industriële revolutie bracht vooruitgang, maar leidde ook tot ontvolking van het platteland en toenemende armoede in de steeds maar groeiende steden.

BUITEN SPORTEN, DATUM ONBEKEND. OP DE
ACHTERGROND DE KERK ANNEX GYMZAAL.

Om de nood te lenigen die zoveel gezinnen trof werd in 1882 de Martha-Stichting opgericht. De stichting vormde een onderdeel van wat toen heette ‘de inwendige zending’. Een combinatie van sociale hulp, liefdadigheid en evangelisatie.

De stichting wilde zich inzetten voor de onderkant van de samenleving, voor de allerarmsten in de maatschappij, de uitwassen van de industriële revolutie. Het ideaal was om niet een gesticht maar een groot gezin te vormen. Met grote groepen op hele grote slaapzalen en de ijzeren discipline kwam daar de eerste decennia weinig van terecht. Alles gebeurde heel nadrukkelijk vanuit een duidelijke, christelijke visie. Cornelis Geel was een vrome man.

*‘O! Gij die dit leest!
Hoe verschrikkelijk is het
geen woning voor het lichaam te hebben;
maar nog verschrikkelijker is het,
als men niet weet, waar de ziel te bergen.’*

Cornelis Geel

Men nam de zorg op zich van wat de ‘onverzorgde kinderen’ werd genoemd; voornamelijk kinderen uit asociale milieus.

Hoewel in 1884 in Nieuwveen begonnen, werd er al snel voor Alphen gekozen, omdat men meer woonruimte nodig had en omdat deze plaats vrij veel industrie had, wat werkgelegenheid betekende voor de jongens in de stichting. Als eerste werd een huis in de Julianastraat aangekocht, waar tachtig kinderen konden worden ondergebracht. In 1886, toen er een gift binnenkwam, werd van dat geld

het Grote Huis gebouwd tegenover het Moederhuis. Het Grote Huis bood plaats aan tweehonderd kinderen.

De kinderen reageerden vaak zeer geschokt op wat er met hen gebeurde. Ze werden uit het gezin gehaald en naar een instelling gebracht. Er was niemand die hen uitlegde wat er gebeurde en vooral waarom het gebeurde. Dat zette veel kwaad

Hetzp dan dat gplieden
eet / hetzp, dat g drinkt / hetzp
dat g iets anders doet / doet het
al ter eere G A D S .

bloed bij talloze ‘martelaren’. ‘Martelaren’ was de bijnaam die de kinderen zichzelf gegeven hadden. Voor heel veel kinderen was dat een geuzennaam geworden.

Aanvankelijk bestond de stichting van particuliere giften, van legaten en van de bijdrages die de ouders moesten betalen, als ze dat al konden. In veel Nederlandse gezinnen stond het groene busje van de Martha-Stichting waarin bezoekers en familieleden een bijdrage konden doen. In 1905 met de komst van de kinderpwetten kwamen instellingen als de Martha-Stichting in aanmerking voor subsidie van het rijk. Het bedrijfsleven deed ook vaak een duik in het zakje. Zo hebben de Hoogovens jarenlang het sinterklaasfeest in de Martha-Stichting gefinancierd en verzorgd.

Het eerste schoolreisje van wat wel eens het grootste huisgezin van Alphen aan den Rijn werd genoemd ging in 1885 naar Artis. De Rijnbode was erbij:

‘Reeds te half zes ure des morgens wordt de reis aanvaard. Het weder was tamelijk gunstig en bleef den ganschen dag boven verwachting goed. De kinderen waren opgetogen van vreugde. Naar Amsterdam te gaan, die grote stad te zien, in een tuin te komen waar leeuwen,

beren, olifanten waren, zie, dat was een genot waarvoor men wel een halven nacht slapen’s wilde opofferen.’

In het midden van de jaren dertig herinnerde een van de eerste bewoners zich uit de begintijd van de Martha-Stichting - eind negentiende eeuw - een zekere juffrouw Marie Drost. Het ging er niet altijd even zachtzinnig aan toe. Er was net een nieuwe directeur benoemd, Van Apeldoorn, een voormalige onderwijzer uit Amsterdam:

‘Hij dwong alles met zijn blik en woorden af en was een man van plicht en orde. Hij wist alles te dwingen en wat hij niet kon dwingen, dan kwam de beul mejuffrouw Drost, die op dat badkamertje net zoo lang ranselde totdat de Directeur en haar wil wet waren. De gevolgen hiervan waren dat wij, jongens en meisjes, enige dagen staande de boterham moesten opeten om de eenvoudige reden dat men niet kon zitten vanwege het defecte zitvlak.’

Toen bleek dat de echtgenote van Van Apeldoorn aan de tering leed, werden beiden in 1887 ontslagen. Dat stond overigens in zijn arbeidscontract. Hoe vreselijk de toestanden in de grote steden waren toont het volgende fragment:

‘Een predikant had een vijftienjarig meisje gevonden, op stro tegen een varkenshok, vol-

komen vervuild, met kromme knieën en een gebogen rug. Over haar ging het gerucht dat zij op handen en voeten liep en knorde als een varken, aan een ketting rondgeleid werd, slechts rauw voedsel wilde eten en voor enkele centen te kijk stond.'

Soms stierven kinderen in de Martha-Stichting, omdat ze de nieuwe, gezondere levenswijze niet aankonden. De overheid zorgde vanaf het begin van de twintigste eeuw voor adequate wetgeving die kinderen veel meer bescherming bood tegen kinderarbeid, uitbuiting en mishandeling. Maar

de nood was destijds zo groot dat de Martha-Stichting veel kinderen het leven gered moet hebben. Tijdens de Tweede Wereldoorlog heeft de organisatie in ieder geval een aantal levens gered. Het verhaal van Erica van Beek is daar duidelijk over. Als Joods meisje werd zij in de Martha-Stichting ondergebracht en zo ontsnapte ze aan de vervolging door de nazi's.

De stichting bracht de toenemende stroom kinderen onder in allerlei gebouwen in wat toen nog Alfen heette. Pas in 1918 werd dat samen met Aarlanderveen en Oudshoorn Alphen aan den Rijn.

In 1908 begon men plannen te maken om alle gebouwen op één terrein te plaatsen. De grond had men twee jaar eerder al aangekocht van een boer. Men schatte de kosten voor bouw en aanleg van de tuin en de gebouwen op tweehonderdduizend gulden. Toen daar in 1916 via twee legaten nog dertig hectare grond bij kwamen kon het park zelfs uitgebreid worden tot honderdtweeëntwintig hectare. In 1911 stond het centraal gebouw, waar nu restaurant Alfred's zit, er al. Het werd gebruikt als opslagplaats en als centrale keuken. In de buitenmuur van het gebouw staan de woorden: *De Liefde Sticht*. Uitgehouwen in steen.

OVERZICHTSFOTO VAN DE MARTHA-STICHTING
1951.

In 1914 werden de Koningin Wilhelminaschool en de kerk in gebruik genomen.

In 1922 - de stichting bestond veertig jaar - woonden er vierhonderdvijftig kinderen en waren er ongeveer zeventig inwonende personeelsleden.

Na de dood van Cornelis Geel in 1907 kwam dominee Voors en zijn gezin naar Alphen. Zelf beschreef hij wat hij daar aantrof:

'Wij vonden honderddertien meisjes van negen tot negentien jaar bijeen, die landerig en verveeld naar buiten staarden, zover zij niet met elkaar kibbelden. Het bleek dat de enige bezigheid van deze meisjes bestond in ... zich vervelen. Niets werd er gedaan om de kinderen wat aangename afleiding te geven, geen middel werd aangewend om hun geest, ook in de vrije uren, te verrijken.'

Hij had heel andere opvattingen over het opvoeden van kinderen. Voors en zijn vrouw brachten meer structuur aan in het leven van de kinderen in het internaat. En onder zijn leiding kreeg park Rijnstroom steeds meer vorm.

Toen het echtpaar in 1934 veertig jaar getrouwd was dichtten de kinderen:

*'t Laatste station voor de maatschappij
is de leerschool in de pastorie'*